

Hur skapar vi goda läsare i Svenskfinland?

**Slutrapport för projektet
Den finlandssvenska läsambassadören 2014-2017**

Katarina von Numers-Ekman

september 2017

SYDKUSTEN
SYDKUSTENS LANDSKAPSFÖRBUND R.F.

Innehåll

1	Projektet Den finlandssvenska läsambassadören	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte	2
1.3	Rapporten <i>Hur skapar vi goda läsare i Svenskfinland?</i>	3
2	Genomförandet av projektet	3
2.1	Kanaler för information	3
2.2	Skolbesök och föreläsningar	4
2.3	Produktion av material	4
2.4	Samarbeten	5
2.4.1	Sydkustens landskapsförbund	5
2.4.2	Folkhälsan	6
2.4.3	Språkbadsskolan Leppätien koulu	6
2.4.4	Vasa specialpedagogiska center	7
2.4.5	Förbundet Hem och skola	7
2.4.6	Övriga samarbeten	7
3	Iakttagelser om läsandet bland barn och unga i Svenskfinland	8
3.1	De finlandssvenska barnens och ungdomarnas tillgång till högläsning och litteratur	9
3.2	Lässatsningar i de finlandssvenska skolorna	13
3.3	Kommunala satsningar på läsning, skolspråk och ordkonst	14
4	Läsfrämjande verksamhet i framtidens Svenskfinland	16
4.1	Förslag på nya läsfrämjande åtgärder	17

1 Projektet *Den finlandssvenska läsambassadören*

Projektet *Den finlandssvenska läsambassadören* har genomförts under tidsperioden 1.8.2014 till 31.7.2017. Det har finansierats av Svenska kulturfonden och Sydkustens landskapsförbund har fungerat som arbetsgivare. Under de tre åren har modersmåsläraren och barnboksförfattaren Katarina von Numers-Ekman arbetat som läsambassadör på heltid för att stärka läsandet bland barn och unga i Svenskfinland.

Den finlandssvenska läsambassadörens referensgrupp har bestått av Pamela Granskog, i början av projektet ordförande för Svenska modersmåsläraryöreningen i Finland rf, Joakim Bonns, i början av projektet verksamhetsledare för organisationen Tidningen i skolan, Agneta Eriksson, direktör vid Sydkustens landskapsförbund, Monica Martens-Seppelin, utvecklingschef vid Sydkustens landskapsförbund, Sebastian Ducander, rektor vid Sunnanbergs skola i Pargas samt Anna Slotte, universitetslektor vid Helsingfors universitet.

1.1 Bakgrund

Läsambassadörer (på engelska ofta *Children's Laureate*) som arbetar för barns och ungas läsande finns på många håll i världen. I Norden är Sverige det enda landet som hittills, i likhet med Storbritannien, Australien, USA och flera andra länder, har inrättat en nationell läsambassadörspost. Det skedde år 2011 efter att forskningsresultat, bland annat från PISA-undersökningarna, visat på tydligt försämrade läsfärdigheter bland unga i Sverige. Statens kulturråd utser nu vartannat år en ny person som ska verka för att alla barn ska få lika möjligheter att möta litteratur. Hen ska även delta i den offentliga debatten, där just barns och ungas läsande ofta på senare år lyfts fram.

Även om PISA-undersökningarna är ett populärt samtalsämne i Finland diskuteras barns och ungas läsande och olika former av läsfrämjande verksamhet sällan på samma höga politiska nivå som i Sverige. Det nationella projektet *Lukuinto-Läslust*, som finansierades av undervisnings- och kulturministeriet och genomfördes av Uleåborgs universitet mellan åren 2012 och 2015, hade tre läsambassadörer som stödde syftet att stärka samarbetet mellan skola och bibliotek. Men Finland har tillsvidare inte inrättat något fortlöpande nationellt läsambassadörsuppdrag.

År 2011 gav Svenska kulturfonden i samarbete med Pedagogiska forskningsinstitutet vid Jyväskylä universitet ut forskningsrapporten *Finlandssvenska 15-åriga elevers resultatnivå i PISA 2009-undersökningen*. Där konstaterar forskarna Heidi Harju-Luukkainen och Kari Nissinen efter sin genomgång av de finlandssvenska resultaten i OECD:s stora internationella studie bland annat att “eleverna i de svenskspråkiga skolorna i Finland ligger på en klart lägre nivå i läsförmågan än eleverna i de finskspråkiga skolorna. Skillnaden mellan språkgrupperna närmar sig ett års skolgång och detta kan anses oroväckande” (s. 77).

Resultatet uppmärksammades i de finlandssvenska medierna och skapade oro, både inom det finlandssvenska skolsamfundet och bland många föräldrar. Något behövde göras för att vända den negativa trenden med ett minskat läsande och försämrade läsfärdigheter bland barnen och ungdomarna i de svenskspråkiga skolorna i Finland. Inspirerade av den sverigesvenska läsambassadören Johan Unenges verksamhet tog därför Svenska modersmålslärarföreningen i Finland och organisationen Tidningen i skolan hösten 2013 tillsammans initiativet att söka om finansiering från Svenska kulturfonden för att kunna tillsätta en finlandssvensk läsambassadör på tre år.

1.2 Syfte

Syftet med projektet *Den finlandssvenska läsambassadören* har varit att skapa en grund för en effektiv, synlig och långsiktig satsning på läsfrämjande verksamhet bland finlandssvenska barn och unga. Detta har i enlighet med projektplanen uppnåtts främst genom att

- ge problematiken med försämrade läsfärdigheter större synlighet, bland annat genom att lyfta fram aktuell forskning
- skapa kontaktnät och samordna den läsfrämjande verksamhet som redan bedrivs av olika aktörer i Svenskfinland
- samarbeta med och stödja instanser som vill genomföra läsfrämjande projekt
- arrangera lokalt förankrad fortbildning i första hand för pedagoger som arbetar med yngre barn
- utveckla en webbplats som en materialbank och mötesplats för alla som sysslar med läsfrämjande verksamhet i Svenskfinland.

I projektplanen slås också fast att klasslärarna ska vara den viktigaste målgruppen för den lokalt arrangerade fortbildningen om hur man kan skapa läslust och förbättra läsfärdigheterna hos barnen i de lägre årskurserna. Men även andra målgrupper som föräldrar, förskollärare, eftisledare samt elever i åk 7-9 och yrkesutbildningen räknas i planen upp som tänkbara målgrupper för projektet.

1.3 Rapporten *Hur skapar vi goda läsare i Svenskfinland?*

Syftet med föreliggande rapport är att i korthet sammanfatta det som gjorts inom ramarna för projektet, men också att presentera viktiga iakttagelser och lägga fram konkreta förslag på fortsatta åtgärder för att stödja läsandet i Svenskfinland. Rubriken *Hur skapar vi goda läsare i Svenskfinland?* syftar dels på det som redan görs idag och dels på det som borde göras framöver. Behovet av kontinuerliga insatser för läsandet bland barn och unga är uppenbart. Enstaka punktinsatser räcker inte till för att vända den negativa trenden.

2 Genomförandet av projektet

2.1 Kanaler för information

Under de första månaderna av projektet skapades i samarbete med Webbhuset den finlandssvenska läsambassadörens webbplats www.lasmbassadoren.fi med startsida designad av illustratören Jenny Lucander och logo av illustratören Linda Bondestam. Den riktar sig till alla som intresserar sig för barns och ungas läsande och innehåller allt från läsforskning och boktips till konkreta idéer och råd för pedagoger och föräldrar. På webbplatsen finns också bloggen *Läsambassaden* där Katarina von Numers-Ekman och gästbloggare skrivit om läsning ur olika synvinklar. Webbplatsen har fått positiv respons för sitt rikliga innehåll och sin klara struktur och har nått ut till en bred publik i både Finland och Sverige.

Vid projektstarten skapade Katarina von Numers-Ekman också Facebookgruppen *Den finlandssvenska läsambassadören* som vid tidpunkten för publiceringen av denna rapport hade över 1800 medlemmar. Där har läsambassadören och andra medlemmar kontinuerligt delat aktuellt material

och fört diskussioner kring läsning och litteratur. Facebookgruppen kommer liksom webbsidan att leva vidare efter att projektet avslutats.

2.2 Skolbesök och föreläsningar

Den viktigaste och mest resurskrävande delen av projektet har varit läsambassadörens besök i över hundra svenskspråkiga skolor, på dagvårdsenheter, institutioner för lärarutbildning och bibliotek över hela Svenskfinland och på Åland samt på flera s.k. språköar i landet. Intresserade aktörer har varit välkomna att boka Katarina von Numers-Ekman för både besök i skolklasser och barngrupper och föreläsningar för pedagoger, föräldrar, studerande eller bibliotekarier. Alla kostnader för besöken har betalats från projektets budget.

Programmet med barnen och ungdomarna har anpassats efter målgruppens ålder. Det har kunnat innehålla allt från sagostunder och kreativt skrivande till prat om hur böcker kommer till, om hur man skapar bilder i huvudet när man läser och om varför läsandet kan kännas utmanande.

Föreläsningarna för lärare har utgått från aktuell läsforskning och från den finländska skolans nya läroplansgrunder. Målsättningen har varit att väcka lärarnas tankar om sitt eget arbete med läsning i klassrummet och presentera idéer om hur det kan varieras och effektiviseras på olika sätt. Ett viktigt syfte har varit att sprida information om goda arbetssätt och metoder, så att situationen där alla pedagoger på varsitt håll uppfinner hjulet på nytt på kan undvikas.

På föräldramötena har Katarina von Numers-Ekman genomgående talat om hur föräldrar kan stödja sina barn i deras läsutveckling, till exempel genom högläsning, samtal om olika sorters texter med barnen och genom att själva vara läsande förebilder.

2.3 Produktion av material

Ett viktigt verksamhetsområde för den finlandssvenska läsambassadören har också varit att skapa material som lever kvar efter att projektet tagit slut. Den viktigaste produkten är boken *Sjutton texter*

om läsning, en samling blogginlägg och kolumner om läsning som Katarina von Numers-Ekman skrivit under de tre projektåren. Boken fick sin grafiska utformning av MAO Design och trycktes upp i 800 exemplar under våren 2017. Den delades ut på slutseminariet 31.3.2017 och skickades bland annat ut till alla skolor i Svenskfinland. Texterna i boken innehåller tips och tankeställare till vuxna som engagerar sig i barns och ungas läsande och beskriver också en del konkreta metoder för klassrummet. *Sjutton texter om läsning* kan också laddas ner på adressen [http://www.lasambassadoren.fi/Site/Data/2112/Files/17-texter-om-lasning_webb_2\(1\).pdf](http://www.lasambassadoren.fi/Site/Data/2112/Files/17-texter-om-lasning_webb_2(1).pdf)

Under projektets lopp har Katarina von Numers-Ekman också skrivit flera olika pedagogiska material för bland annat litteraturundervisning och ordkonstverksamhet. Dessa har för det mesta skapats tillsammans med någon av projektets många samarbetspartners och presenteras därför närmare under nästa punkt.

2.4 Samarbeten

I enlighet med projektplanen har den finlandssvenska läsambassadören samarbetat aktivt med många olika aktörer som intresserar sig för barns och ungas läsande. Här presenteras några av de största satsningarna.

2.4.1 Sydkustens ordkonstskola

Läsambassadörens samarbete med arbetsgivaren Sydkustens landskapsförbund har av naturliga skäl varit intensivt. De största gemensamma satsningarna har skett inom ramen för Sydkustens ordkonstskolas verksamhet.

Vid planeringen av *Lilla ordboet*, ett framgångsrikt språkstimulerande pedagogiskt material i kappsäcksformat, var Katarina von Numers-Ekman med och författade de två spännande berättelserna om fransyskan Dijonne Senappe och journalisten Dag Bladh som materialet är uppbyggt kring. Mera information om Lilla Ordboet finns på http://ordkonst.fi/lilla_ordboet/lilla_ordboet/.

Satsningen *Läs med mig på eftis* bestod bl.a. av inspirationsdagar kring läslust, fantasi, berättande och ordkonst som ordnades på bibliotek på sex orter i Svenskfinland med personal inom eftermiddagsverksamheten som huvudmålgrupp. Projektplanerare Maja Ottelin från Sydkustens ordkonstskola och Katarina von Numers-Ekman ledde tillsammans programhelheter kring kvalitativ högläsning och konsten att väcka läslust och gav också tips på kreativa litteraturaktiviteter för barn. Mera information om *Läs med mig på eftis* hittas på adressen <http://eftis.fi/material/sprakstimulans/>

2.4.2 Folkhälsan

Ett av de projekt som väckt mest intresse under de tre verksamhetsåren är *Läsglädje i dagvården*. Tillsammans med Johanna Sallinen, sakkunnig i språkutvecklande verksamhet på Folkhälsan, skapade Katarina von Numers-Ekman ett mångsidigt pedagogiskt material till boken *Rassel prassel puss. Poesi för nybörjare* (Schildts & Söderströms, 2015) av författaren Hanna Lundström och illustratören Maija Hurme. Syftet var att visa hur mångsidigt skönlitteraturen i allmänhet, och lyriken i synnerhet, kan användas inom småbarnsfostran. Materialet innehåller sju olika uppgiftskategorier som inspirerar till att smaka på orden, använda alla sinnen, aktivera det egna skapandet vid läsningen och mycket mer.

Projektledarna Johanna Sallinen och Katarina von Numers-Ekman presenterade boken och materialet för personalen inom den svenskspråkiga dagvården i kommunerna Sjundeå och Ingå. Pedagogerna testade sedan uppgifterna i sina barngrupper under några månaders tid. Slutligen besökte projektledarna dagvårdsenheterna, intervjuade pedagogerna och uppdaterade materialet utgående från deras respons och förslag till nya uppgifter. Projektet, boken och materialet har också presenterats vid ett flertal fortbildningsdagar för pedagoger och bibliotekspersonal. Materialet kan laddas ner på <http://www.lasambassadoren.fi/Site/Data/2112/Files/idematerial-laddningsbar.pdf>.

2.4.3 Språkbadsskolan Leppätien koulu

För att ge klasslärare möjlighet att få hjälp med att skapa pedagogiskt material till litteratur utgående från de nya läroplansgrunderna efterlyste den finlandssvenska läsambassadören genom annonser i tidningen *Läraren* förslag på böcker som lärare önskade jobba med på nya sätt i sina klasser. Det resulterade i ett samarbete med klassläraren Ulrica Brunberg och hennes elever i åk 3 i

språkbadsskolan Leppätien koulu i Sibbo. Klassen fick jobba med ett material till den prisbelönta norska författaren Maria Parrs kapitelbok *Våffelhjärtat* (Eriksson&Lindgren, 2007). Materialet skapades av Katarina von Numers-Ekman i dialog med Ulrica Brunberg och kan laddas ner på <http://www.lasambassadoren.fi/Site/Data/2112/Files/Va%CC%8AAffelhja%CC%88rtat.pdf>.

Projektet Ung dramatik vid Unga Teatern var också med i satsningen genom den dramaworkshop kring *Våffelhjärtat* som läsambassadören ordnade för eleverna i Leppätien koulu tillsammans med teaterns publikarbetare Marica Fagerholm-Åsten.

2.4.4 Vasa specialpedagogiska center

En viktig satsning på pedagogiskt material är projektet *Automatisk läsning och goda läsförståelsestrategier*, som leds av Ulla Stina Åman från Vasa Specialpedagogiska Center vid Åbo Akademi. Katarina von Numers-Ekman har skrivit texterna som ingår i det läsförståelsematerial för åk 3 som under 2017 testats i flera pilotskolor i olika delar av Svenskfinland. Det kommer att skickas ut till alla lågstadieskolor i Svenskfinland och publiceras på nätet.

2.4.5 Förbundet Hem och skola

Under läsåret 2015-2016 samarbetade Katarina von Numers-Ekman med Förbundet Hem och skola och deltog som föreläsare i sex regionträffar över hela Svenskfinland där läsandet stod på agendan. Ett viktigt syfte var att samla in goda idéer för hur föräldrar och lärare tillsammans kan inspirera till läsning. Katarina von Numers-Ekman fick också möjligheten att formulera frågor om läsning i hemmen i förbundets *Föräldrabarometer* 2015, som kan laddas ner på adressen <http://www.hemochskola.fi/Site/Data/264/Files/Barometern%201108.pdf>.

2.4.6 Övriga samarbeten

Ett samarbete mellan konstpedagog Ida-Lina Nyholm, Studio HBL, Schildts & Söderströms och den finlandssvenska läsambassadören resulterade i *Läskudden*, en videoserie om läslust. Där berättar olika kända personer om sitt förhållande till läsning och böcker och tipsar om barn- och ungdomsböcker de tycker om. Läskudden utsågs till årets bästa biblioteksgärning på nätet av

Finlands svenska biblioteksörening. Videoklippen kan ses på adressen http://www.lasambassadoren.fi/sve/metoder/lasande_forebilder/.

Den finlandssvenska läsambassadören har också varit med som samarbetspartner tillsammans med Förlaget och Richardsgatans bibliotek i den framgångsrika satsningen *Estrids bokklubb*, en produktion av Fantaskop Films och Hbl. I en serie videoklipp träffar tioåriga Estrid Airas barnboks författare och illustratörer och samtalar med dem. I säsong två som sänds hösten 2017 bidrar läsambassadören med kreativa skrivtips i anslutning till de författare, illustratörer och böcker som presenteras i bokklubben. Avsnitten kan ses på

http://www.lasambassadoren.fi/sve/metoder/lasande_forebilder/estrids_bokklubb/.

Tillsammans med bibliotekarien Paula Roselius på Kyrkslätt bibliotek och fem ungdomar startade den finlandssvenska läsambassadören *läspodden BLUFF* (Bokläsande ungdomars frivilliga förening) som vid tidpunkten för publiceringen av denna rapport gett ut nio avsnitt där deltagarna diskuterar sina läsupplevelser och tipsar andra unga om böcker. Avsnitten finns på

<http://www.kyrkslatt.fi/till-unga>

Katarina von Numers-Ekman har även medverkat som föreläsare på yrkesinstitutet Practicum tillsammans med journalisten Marcus Rosenlund inom ramen för Läscentrums och UPM:s samarbetsprojekt *Ordens makt*, vars syfte är att inspirera yrkesskolestuderande inom teknologiska branscher att läsa och förbättra sin läskunnighet.

3 Iakttagelser om läsandet bland barn och unga i Svenskfinland

De tre projektåren har innehållit en stor mängd samtal mellan Katarina von Numers-Ekman och pedagoger, föräldrar, barn, ungdomar, bibliotekarierna, förlagspersonal och andra som berörs av ämnet barns och ungas läsande. Rapportens slutsatser baserar sig på den helhetsbild av läsandet bland barn

och unga i Svenskfinland som så småningom framträtt genom dessa samtal och genom de många besöken, främst i skolor och på dagvårdsenheter och bibliotek.

3.1 De finlandssvenska barnens och ungdomarnas tillgång till högläsning och litteratur

Både pedagoger på olika stadier och bibliotekarier som jobbar med barn och unga har under projektets gång uttryckt sin oro över en växande polarisering mellan de barn som får mycket högläsning och har ständig tillgång till litteratur och de barn som nästan inte får någon högläsning alls och har dålig tillgång till böcker. Förbundet Hem och skolas *Föräldrabarometer* 2015, som över tvåtusen föräldrar till barn i svenskspråkiga skolor deltog i, visar att man i 23,4% av hemmen aldrig eller bara ibland läser högt för barnen. 40,2% uppgav däremot att man gör det varje dag. Vad föräldrarna svarar påverkas naturligtvis av åldern på barnen i familjen, men resultatet talar ändå sitt tydliga språk.

I de frågor som ställts i samband med föreläsningar som Katarina von Numers-Ekman hållit för föräldrar under de tre projektåren syns ett tydligt mönster: I tvåspråkiga familjer funderar man mycket över hur man ska göra med högläsningen för att stimulera barnets båda språk och samtidigt se till att skolspråket får tillräckligt med stöd. Många föräldrar till lite äldre barn undrar också över följderna av att barnet mest läser texter på engelska. I familjer med flera barn i olika åldrar tampas man problemet att hinna läsa böcker som är på rätt nivå för vart och ett av barnen. Också frågor om hur man ska stödja barn som inte alls vill läsa böcker dyker ofta upp i diskussionerna. Rent allmänt kan konstateras att föräldramötena i regel varit välbesökta, vilket kan tolkas som att läsandet intresserar många föräldrar och att skolorna i sina inbjudningar varit tydliga med att de hoppas på engagemang från hemmens sida.

I samband med de kontakter som den finlandssvenska läsambassadören haft med småbarnspedagogiken i Svenskfinland och på Åland under de tre projektåren har det framkommit att det även finns stora skillnader i hur mycket man läser för barnen på dagis och i förskolan, hurdana rutiner och aktiviteter man kopplar till läsningen och hur mycket böcker barnen har tillgång till. En titt på kommunernas webbsidor, där målsättningarna för småbarnspedagogiken beskrivs, visar

samma mönster. Vissa kommuner lyfter starkt fram litteraturen, läsandet och barnets språkutveckling och utlovar till och med regelbundna biblioteksbesök. Andra kommuner väljer att betona annat än språkstimulans och läsning i sin småbarnspedagogik.

Eftersom man med säkerhet kan säga att mycket högläsning under de tidiga barndomsåren har en gynnsam effekt på barnets språkutveckling och skolframgång är det bekymmersamt att det finns barn i Svenskfinland som varken får tillräckligt med högläsning hemma eller inom småbarnspedagogiken. De här barnen hamnar i ett sämre utgångsläge jämfört med de barn som genom riklig högläsning får språkstimulans och tränar viktiga färdigheter som att kunna fantisera, associera, diskutera, leva sig in och lyssna koncentrerat. Här måste småbarnspedagogiken minnas sitt kompensatoriska uppdrag, sitt ansvar för att se till att de barn som inte får högläsning och tillräcklig språkstimulans där hemma får en riklig dos av det på dagis och i förskolan. En faktor som man också måste lyfta fram i sammanhanget är att alla utbildningar som ger behörighet att arbeta inom småbarnspedagogiken i Finland inte innehåller sådant som språkutveckling, språkstimulans, barnlitteratur och litteraturpedagogik. Behovet av fortbildning på området är med andra ord stort.

Eftis måste också nämnas i detta sammanhang som en viktig aktör som kan bidra till att fånga intresset för läsning och böcker, att öka läslusten och läsförmågan vid barnens lässtart. Eftermiddagsverksamheten kompletterar hemmets, skolans, dagis och förskolans läsfostrande arbete och den flexibla verksamheten möjliggör arbete med läsning och litteratur på ett mångsidigt sätt.

För den som reser runt i de finlandssvenska kommunerna och besöker skolor, daghem och förskolor blir det också tydligt att resurserna för bokinköp varierar kraftigt. I själva verket är skillnaderna så stora att man kunde tala om en demokratifråga. I Svenskfinland finns barn och unga som går i skolor med trivsamma, välutrustade och ibland till och med bemannade skolbibliotek. Ofta har samma barn och unga också tillgång ett kommunalt bibliotek med ett gott utbud av svenskspråkig barn- och ungdomslitteratur och dessutom en svenskspråkig bibliotekarie eller pedagogisk informatiker med skolsamarbete som ett av sina huvuduppdrag. Men det finns också finlandssvenska skolor som inte har något skolbibliotek alls, utan kanske bara en hylla i korridoren där lärarna ställer in böcker som deras egna barn blivit för gamla för. I värsta fall har en sådan skola inte heller något samarbete med det kommunala biblioteket. En orsak till det kan vara att det inte finns någon bibliotekarie som talar

svenska på närbiblioteket. Tyvärr ställer bibliotekslagen i Finland varken krav på att eleverna ska tillgång till ett skolbibliotek eller på att biblioteken ska samarbeta med skolorna, även om möjligheten lyfts fram.

Om samarbetet mellan skola och bibliotek i Svenskfinland kan konstateras att det på många håll fungerar ypperligt, speciellt i de kommuner där biblioteken gjort upp och följer en tydlig plan för vad man erbjuder eleverna i de olika årskurserna. Många lärare är tacksamma över de bokprat, boklådor och andra former av service som biblioteken erbjuder. Bäst fungerar det förstås om biblioteket har tillräckliga resurser att lägga på skolsamarbetet.

I vissa fall verkar det ändå som att kommunikationen mellan bibliotek och skola inte fungerar så bra som den kunde göra. Läraren vet kanske inte vilka serviceformer hen kan fråga efter och bibliotekarien är besviken över att lärarna inte är aktivare med att ta kontakt. Det står i alla fall klart att skolans rektor måste vara tydlig med att alla elever bör få besöka biblioteket eller bokbussen regelbundet, inte bara de som råkar ha en lärare som brinner för läsning och litteratur och därför har en aktiv kontakt med biblioteket på orten.

En storsatsning på att ge eleverna i de finlandssvenska skolorna tillgång till litteratur är *Ebban*, ett prenumerationsbaserat skolbibliotek på nätet med tusentals e-böcker och ljudböcker på svenska. Satsningen, som finansieras av Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne, Svenska folkskolans vänner, Svenska kulturfonden och Konstsamfundet, känns naturlig med tanke på den pågående digitaliseringen av den finländska skolan. Samtidigt visar forskning från bland annat Läscentrum (<http://www.lukukeskus.fi/suomen-uusi-lukutaito-tutkimusraportti/>) att djupläsningen av längre texter fungerar bättre för många lågstadielever då de läser en tryckt bok. Men e-boken upplevs ändå som en rolig omväxling i läsandet av många barn och en del av de svagaste läsarna upplever ökad motivation då de får läsa digitalt. Ur pedagogisk synvinkel är en av de största fördelarna med *Ebban* att det är så enkelt att låta hela klasser läsa samma bok och skapa förutsättningar för fördjupande samtal kring gemensamma läsupplevelser. En annan positiv aspekt är att eleverna också kan läsa och lyssna till böcker ur *Ebban* på sin fritid.

Framtiden får utvisa om skolorna i Svenskfinland kommer att ha råd att erbjuda *Ebban* åt sina elever. De ansvariga bakom satsningen har varit tydliga med att *Ebban* ska vara ett komplement till skolbiblioteket och inte ses som något som kan ersätta de tryckta böckerna. Man får hoppas att det budskapet tas på allvar ute i skolorna. Hur de kommunala bibliotekens utlåningssiffror för svenskspråkig barn- och ungdomslitteratur skulle påverkas om alla elever i de svenskspråkiga skolorna i Finland hade tillgång till *Ebbans* enorma utbud är också något att fundera på.

Gällande skolelevernas tillgång till böcker måste man också nämna de utmärkta bokpaket som bekostas av Lisi Wahls stiftelse och skickas ut till skolorna i Förbundet Hem och skolas regi. För en liten skola med knapp budget kan de här böckerna vara det enda tillskottet till skolans boksamling under hela året. Pedagoger uttrycker också glädje över att Lisi Wahls bokpaket innehåller mycket finlandssvensk barn- och ungdomslitteratur, vilket är bra också med hänsyn till att *Ebban* tills vidare innehåller väldigt få finlandssvenska titlar. Att läsa böcker som skrivits och illustrerats av personer som representerar den egna minoriteten är nämligen något många pedagoger ser som viktigt och värdefullt. Å ena sidan är den finlandssvenska skolans efterfrågan på texter där eleverna kan känna igen sin egen kultur mycket större än utbudet. Å andra sidan kunde den finlandssvenska barn- och ungdomslitteraturen ges större synlighet och marknadsföras effektivare eftersom det också finns pedagoger som medger att de gärna skulle behandla finlandssvensk litteratur i sina grupper, men att de saknar kunskap om vilka författare och illustratörer som är finlandssvenska.

I detta sammanhang kan också nämnas att den finlandssvenska barn- och ungdomslitteraturen, som ofta hyllas av kritikerna och nomineras för både nationella och internationella priser, alldeles under det senaste året glädjande nog har fått lite större synlighet. *Vanessapriset* och *Runeberg Junior* är två nyinstittade priser kopplade till barnlitteratur och läsfrämjande arbete i Svenskfinland. *Estrids bokklubb* (se punkt 2.4.6) har fått stort genomslag både i på hemmaplan och i Sverige. YLE har gjort en storsatsning genom *Bärtils bokklubb*. Helsingfors bokmässan, som tidigare fått kritik från finlandssvenska författare och illustratörer för att barn- och ungdomslitteraturen inte funnits med i programmet på lika villkor som litteraturen för vuxna, har bättrat sig på den här punkten. De finlandssvenska dagstidningarna verkar också ha frångått den tråkiga vanan att klumpa ihop flera recensioner av barn- och ungdomslitteratur på samma uppslag - något som tidigare lett till att vissa böcker fått sin recension orimligt långt efter utgivningen. Mycket finns ändå kvar att göra för att höja barn- och ungdomslitteraturens status, också i Svenskfinland. För detta arbetar bland annat den färska föreningen FIBUL Författare och illustratörer av barn- och ungdomslitteratur r.f.

3.2 Lässatsningar i finlandssvenska skolorna

Under de tre projektåren har det blivit uppenbart att det finns en stark medvetenhet på det finlandssvenska skolfältet, särskilt i årskurserna 1-6, om att barns och ungas läsande behöver stödjas effektivare och mera mångsidigt än tidigare. Många skolor har infört kampanjer, temaveckor och andra årligen återkommande satsningar på läsning. Att bjuda in utomstående gäster som får agera läsande förebilder är populärt. Konceptet *En kvart om dagen* används också i många skolor. Glädjande är att föräldrarna på olika orter stöder skolans läsfrämjande arbete genom Hem och skola-föreningarna, som t.ex. delar ut pengar till böcker eller ordnar tävlingar, läsnätter och bokbytarbord. Det verkar alltså som att signalerna om att läsning är viktigt och att det kan vara något lustfyllt när de finlandssvenska lågstadieleverna från flera håll.

Ett tydligt mönster i de särskilda lässatsningar som görs i årskurserna 1-6 är att man lägger fokus på läslust och kvantitativ läsning, så att eleverna under en tid ska läsa mera än de annars gör, ofta också under friare och mysigare omständigheter än annars. Kampanjer eller temaveckor då man satsar extra på sådant som läsförståelse och fördjupande samtal kring gemensamma läsupplevelser förekommer mera sällan. Det beror antagligen på att man redan sysslar med sådana läsaktiviteter inom ramarna för den vanliga undervisningen. Men modern läsforskning betonar nödvändigheten av att arbeta med sådant som lässtrategier, läsförståelse och genrekunskap i undervisningen och det finns skäl att anta att många skolor kunde satsa ännu mera tid och resurser på denna bit av läsundervisningen.

I Sverige har bland annat den satsning på läsförståelse som går under namnet *En läsande klass* fått stor spridning och också varit föremål för livlig akademisk debatt. På sina håll i Svenskfinland har klasslärarna inspirerats av den svenska trenden att jobba aktivt och pedagogiskt medvetet med lässtrategier, men *En läsande klass* och andra svenska satsningar på läsförståelse verkar också vara okända för många finlandssvenska lärare. Vasa specialpedagogiska centers projekt *Automatisk läsning och goda läsförståelsestrategier* (se punkt 2.4.4) är därför mycket välkommet, då pedagogiska material för träning av lässtrategier särskilt utarbetade och utprovade för den finlandssvenska skolan är en bristvara. En intressant iakttagelse från en av projektets pilotskolor, där ett flertal elever hade finskan som sitt starkare språk, var att eleverna var framgångsrika när det gällde att läsa och förstå texterna i materialet med hjälp av läsförståelsestrategier eftersom de tidigare hade arbetat på ett liknande sätt inom ramen för finskundervisningen.

Ett annat område som ganska sällan nämns när man talar om särskilda lässatsningar i de svenskspråkiga skolorna är mediepedagogiken. Pedagoger är besvikna över att den mångåriga satsningen *Tidningen i skolan*, som bekostades av de finlandssvenska dagstidningarna tillsammans, har dragits in. Med tanke på att dagstidningen i många hem inte längre ligger framme på köksbordet, utan kanske bara finns i en digital version som inte når barnen i familjen, faller ett allt större ansvar på skolorna att fostra eleverna till aktiva tidningsläsare och kritiska mediekonsumenter. Mediekompetens är något som betonas starkt i de nya läroplansgrunderna, men är samtidigt ett område som känns utmanande för många lärare. Behovet av pedagogiskt material om exempelvis källkritik för olika åldrar är stort. Därför är det illa att en värdefull pedagogisk stödresurs som *Tidningen i skolan* inte längre finns tillgänglig.

Att de finlandssvenska dagstidningarna, liksom hela tidningsbranschen, tampas med stora ekonomiska utmaningar är ett allmänt känt faktum. Man får ändå hoppas på ett lite mera långsiktigt tänkande från dagstidningarnas sida. Att man i dag sällan skriver om samhället ur barns och ungdomars synvinkel har knappast en positiv inverkan på prenumerationssiffrorna i framtiden.

3.3 Kommunala satsningar på läsning, skolspråk och ordkonst

I Svenskfinland finns några enskilda kommuner och konstellationer av kommuner som gått in för att stödja skolspråket och läsandet i de svenskspråkiga skolorna genom tydliga och genomtänkta strategier. Detta är något som visat sig ge goda resultat. Det handlar om satsningar som sträcker sig över flera år och som inkluderar flera utbildningsstadier och ofta också biblioteksväsendet. Man satsar på fortbildning om språkutvecklande arbetssätt och läsundervisning som når ut till alla pedagoger. Man tillsätter också planeringsgrupper över skol- och stadiegränserna som ser till att det blir jämlikhet och kontinuitet i undervisningen. Bland de mest lyckade satsningarna kan nämnas *Skolspråk* i Nykarleby, *Vandamodellen* och projektet *Läsning och skolspråk* i Borgå, Sibbo och Lovisa.

De pedagoger som varit med om att först utarbeta och sedan undervisa utgående från en sådan här strategi menar att inga stora ekonomiska resurser utöver de vanliga behövs för ett lyckat resultat. Det som krävs är däremot ett engagemang från rektorer och bildningsansvariga på kommunen och tydliga signaler om att alla förväntas arbeta utgående från strategin. Samtidigt är det viktigt att

ledningen litar på och ger frihet åt de pedagoger som planerar och genomför de konkreta språk- och läsfrämjande aktiviteterna med barnen och ungdomarna.

Att kommunala strategier för skolspråk och läsning fungerar så bra som de gör är en av de största insikterna från läsambassadörsprojektet. Bland annat vittnar pedagoger i Borgå gymnasium om att de nya studerandena som kommer från traktens grundskolor nu presterar bättre i läsförståelsetest än på många år. Därför får man hoppas att flera kommuner i Svenskfinland låter sig inspireras av de strategier som redan finns och bygger upp egna utgående från sina behov och resurser. Eftersom 73% av alla ettor och 66% av alla tvåor i Svenskfinland går i eftis borde kommunerna dessutom se till eftermiddagsverksamheten också involveras i de framtida läs- och skolspråksstrategierna.

Den starka medvetenheten på skolfältet om att läsandet behöver stödjas har alltså lett till att nästan varje skola har infört sin egen särskilda lässatsning, vilket förstås är glädjande. Men om varje kommun ser till att pedagogerna och bibliotekspersonalen kontinuerligt får komma samman, utbyta idéer, fortbilda sig och planera långsiktigt kan vi på riktigt börja tro på förbättrade läsfärdigheter hos våra skolelever och studerande.

En annan kommunal verksamhetsform som berör läsning och språkstimulans bland barn och unga är undervisning i ordkonst (på finska *sanataide*). Ordkonst är en tvärvetenskaplig konstform som stärker barns och ungas språkkänsla på ett kreativt sätt. Här står begrepp som fantasi, skrivande, muntligt berättande, ordlek och litteratur i fokus. I kombination med musik, bildkonst, drama, digitala medier samt kulturarv och traditioner inspireras var och en att hitta glädjen i språket, i skrivande och läsandet. I all verksamhet som inbegriper ordkonst är fantasin utgångspunkten.

Ordkonsten är en av de nio konstformer som kommuner i Finland kan erbjuda som grundläggande konstundervisning. Bland kommunerna i Svenskfinland är det bara Borgå och Sibbo som har gått in för att erbjuda grundläggande konstundervisning i ordkonst för barn och unga på svenska. Undervisningen följer de nationella läroplansgrunderna i grundläggande konstundervisning i ordkonst. Med tanke på att kostnaderna för att arrangera ordkonstundervisning är låga jämfört med många andra konstformer som kräver speciella utrymmen och dyr utrustning, är det både förvånande

och beklagligt att inte flera kommuner i Svenskfinland har sett sin chans att stödja och berika barnens och ungdomarnas språk och fantasi genom att erbjuda grundläggande konstundervisning i ordkonst.

I Svenskfinland är Sydkustens landskapsförbund tillsvidare den enda aktör som i större skala utvecklar och sprider ordkonsten. Sydkustens ordkonstskola arrangerar undervisning i ett stort antal barn- och ungdomsgrupper i Nyland och Åboland, utbildar ordkonstledare, fortbildar pedagoger, utarbetar läroplaner, producerar pedagogiskt material och mycket mer. På andra håll i Svenskfinland har ordkonsten tyvärr än så länge inte fått någon större genomslagskraft.

4 Läsfrämjande verksamhet i framtidens Svenskfinland

Som tidigare konstaterats räcker inte punktinsatser eller korta projekt för att vända den negativa trenden med ett minskat läsande och försvagade läsfärdigheter bland barn och unga i Svenskfinland. Det viktigaste är att se till att alla barn har jämlika förutsättningar att utvecklas till läsare som klarar av alla de krav som dagens samhälle ställer på sina medborgare.

Hjärnforskningen har visat att olika delar av hjärnan aktiveras när vi sysslar med snabb, snuttifierad läsning (t.ex. när vi surfar på nätet) och när vi djupläser texter (t.ex. när vi läser för att lära oss till ett prov). Redan väldigt små barn tränar i dag sin hjärna att ta del av det snabba flödet av multimodal text som flödar förbi på alla skärmar. Men bok- och tidningsläsandet minskar, vilket innebär att barnens hjärnor inte alla gånger får den träning de skulle behöva för att så småningom klara av långsam och koncentrerad djupläsning av längre texter. Detta är ett starkt argument för att läsundervisningen på alla skolstadier måste vara tillräckligt mångsidig och pedagogiskt medveten.

Helt uppenbart är att undervisningen i modersmål och litteratur inte kan åläggas uppdraget att ensam hjälpa barn och unga att utvecklas till tillräckligt goda läsare. Därför är det glädjande att de nya läroplansgrunderna betonar att ansvaret ligger på alla ämnen och alla stadier. Om också ämneslärare på högstadiet och andra stadiet undervisar effektivt i hur det egna ämnets typiska textgenrer ska läsas kommer inte bara läsfärdigheterna att förbättras, utan ämnesstoffet kommer också att gå bättre hem hos elever och studerande.

Men frågan är om ens småbarnspedagogiken, skolan och biblioteken tillsammans kan vända trenden. Att vårdnadshavare och pedagoger samarbetar och för en dialog om barnens och ungdomarnas läsare är centralt. Därtill behövs många andra aktörer som bidrar med ekonomiska resurser, forskning, information, stöd och inspiration i det läsfrämjande arbetet.

4.1 Förslag på nya läsfrämjande åtgärder

I detta avsnitt presenteras en lista med konkreta förslag för ett fortsatt läsfrämjande arbete i Svenskfinland. Förhoppningen är att den kan inspirera olika aktörer till nya satsningar. Listan är en vidareutveckling av de förslag som Katarina von Numers-Ekman presenterade under sitt anförande på projektets slutseminarium *Att kunna och vilja läsa* i Helsingfors den 31 mars 2017. Vissa av förslagen har redan delvis berörts i rapportens tidigare avsnitt. Inför arbetet med rapporten har Katarina von Numers-Ekman även bett om synpunkter av medlemmarna i referensgruppen, Gun Oker-blom och Jan Hellgren på Utbildningsstyrelsen, Jens Berg på KSF Media och Susanne Ahlroth på Regionförvaltningsverket.

Förslag:

- På rektorsdagar eller vid liknande tillfällen där kommunernas bildningsansvariga och rektorer samlas kunde kommuner som utarbetat skolspråks- och lässtrategier presentera sina koncept för kolleger i kommuner som ännu inte infört sådana strategier.
- Fler kommuner borde erbjuda grundläggande konstundervisning i ordkonst på svenska, eller åtminstone lägga resurser på ordkonstklubbar som eftermiddagsverksamhet i skolor och på bibliotek.
- Resurser borde läggas på att utreda smärtpunkter och hinder för läsandet i småbarnspedagogiken. Pedagogerna som arbetar med de yngsta barnen bör få kvalitativ fortbildning och konkreta tips och idéer. En tutormodell med en handledare i läsning och språkstöd för varje enhet kunde utarbetas. Flera kommuner kunde också i likhet med Helsingfors anställa cirkulerande språkstödspersoner för småbarnspedagogiken.

- Verktyg, t.ex. i form av program för digital dokumentation, som hjälper lärarna att se vad eleverna har med sig i bagaget när det gäller läsning från tidigare skolstadier borde utvecklas. Ett exempel på detta är *Läsväskan*, en satsning i Åboland som befinner sig i startgroparna vid publiceringen av denna rapport. Denna aspekt är viktig eftersom pedagoger ofta har dålig insyn i vad som görs på andra skolstadier och kontinuiteten i läsundervisningen därför lätt blir lidande. Elever som till exempel lärt sig använda strategier för läsförståelse behöver få fortsätta använda och utveckla dem när de byter lärare eller skolstadium.
- Eftersom många svenskspråkiga skolor fått Lisi Wahls bokpaket finns ofta samma titlar i skolornas bibliotek. Till dessa böcker kunde skapas pedagogiskt material för undervisningen i olika årskurser utgående från de nya läroplansgrunderna. De finlandssvenska förlagen som ger ut barn- och ungdomslitteratur kunde också utarbeta pedagogiska material till sina böcker.
- Fortbildning för att stödja ett pedagogiskt medvetet och effektivt arbete med läsning i alla ämnen behövs. Den s.k. helhetsskapande undervisningen kunde ta till vara möjligheten använda en stor variation av texter i undervisningen, inte bara läromedelstexter. Ämneslärarutbildningen kunde också i högre grad förse de blivande lärarna med goda metoder för att undervisa i läsförståelse av ämnesspecifika texter.
- Den vuxnas övertygelse om att läsning är till glädje och nytta är betydelsefull för barnens och ungdomarnas utveckling till goda läsare. Bibliotek och andra aktörer kunde därför arbeta mera för att stödja läsandet bland föräldrar, småbarnspedagoger och lärare. De kunde också utveckla sätt att nå ut med budskapet om hur viktigt läsning är till familjer med riktigt små barn och ta vara på den önskan alla föräldrar har om att ge det egna barnet den bästa tänkbara uppväxten. Verksamheter som babypoesi, babybokprat och babycaféer ger goda möjligheter att lyckas med detta. Viktigt är att det ska kännas enkelt och naturligt för alla föräldrar att komma med sitt lilla barn till biblioteket. En annan viktig målgrupp som biblioteken ofta missar är ungdomarna på andra stadiet, som kan behöva extra stöd då kraven på läsandet ökar markant efter grundskolan.
- För att minska skillnaderna mellan skolor i Svenskfinland kunde fonder eller andra finansiärer ge ekonomiskt stöd till skolor eller kommuner som förbinder sig att satsa pengar på dåligt utrustade skolbibliotek. En skolbiblioteksambassadör kunde stödja skolorna

gällande bok- och tidningsanskaffningar, metoder för inspirerande bokprat, varierande läsaktiviteter, planering av biblioteksinredning och liknande.

- Bokprat (på finska *kirjavinkkaus*), d.v.s. att berätta om en bok på ett sätt som får åhörarna att vilja läsa den, är en helt egen och mycket viktig konst i det läsfrämjande arbetet på bibliotek och i skolor. Kvalitativ fortbildning kring ämnet, gärna i form av workshops, för bibliotekarier och pedagoger skulle vara värdefullt.
- De svenskspråkiga medierna i Finland borde se till att de har resurser att skicka ut journalister och andra medarbetare till skolorna, t.ex. för att tala om källkritik och om varför journalistiska texter vinklas på olika sätt. Dagstidningarna kunde gärna publicera mera material med unga vuxna som målgrupp. Sällan får man läsa artiklar om ämnen som att flytta hemifrån, skaffa sin första bil eller börja studera i den finlandssvenska tidningarna - vilket är konstigt med tanke på att just denna målgrupp står inför valet att börja betala för en prenumeration eller inte. Ett aktivare och mera systematiskt samarbete mellan mediehusen och medieutbildningarna i Svenskfinland kunde hjälpa redaktionerna att hitta ämnen som intresserar unga läsare.
- Trots det enorma uppsving som ljudböckerna fått på den svenska marknaden under de senaste åren har den finlandssvenska ljudboken förblivit en nästintill icke-existerande genre. Den finlandssvensk barn- och ungdomslitteraturen läses ytterst sällan in på band. Om förlagen inte är intresserade av att ge ut ljudböcker kunde kanske YLE göra en insats i form av hörspel eller uppläsningar för radio. Den högklassiga finlandssvenska barnlyriken med författarnamn som Stella Parland, Annika Sandelin och Hanna Lundström, kunde tonsättas och spelas in.
- Efter att Svenskfinland haft en egen läsambassadör kunde man tillsätta en skrivambassadör som skulle ha i uppgift att föra ut skrivdidaktisk forskning och goda metoder för skrivundervisningen. Läsandet är i sig ett väldigt brett ämnesområde, men också oerhört tätt sammankopplad med skrivandet - en annan nyckelfärdighet i dagens samhälle.

Kontaktuppgifter:

Katarina von Numers-Ekman

knumers@gmail.com

tfn +358-50-360 74 36

SYDKUSTEN
SYDKUSTENS LANDSKAPSFÖRBUND R.F.

